

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ І ПЕРЕБУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

THE CONCEPT AND IMPORTANCE OF REGISTRATION OF RESIDENCE AND STAY OF NATURAL PERSONS IN THE TERRITORY OF UKRAINE

Круглова О.О.,
к.ю.н., доцент, старший викладач
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Синько Є.В.,
курсант III курсу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу цивільно-правового інституту права, що регулює порядок визначення, реєстрації та правове значення місця проживання й перебування фізичної особи. Здійснено дослідження понятійного апарату цього інституту права, визначено значення належної реєстрації місця проживання (перебування) та напрями вдосконалення його правового регулювання.

Ключові слова: фізична особа, місце проживання, місце перебування, реєстрація місця проживання (перебування).

Статья посвящена анализу гражданско-правового института права, регулирующего порядок определения, регистрации и правовое значение места проживания и пребывания физического лица. Осуществлено исследование понятийного аппарата данного института права, определены значение надлежащей регистрации места проживания (пребывания) и направления усовершенствования его правового регулирования.

Ключевые слова: физическое лицо, место жительства, место пребывания, регистрация места проживания (пребывания).

The article is devoted to analysis of civil law Institute of law governing the definition, registration, and legal significance of the place of residence and stay of natural persons. The authors carried out a study of the conceptual apparatus of the Institute of law of some importance proper registration of residence (stay) and the directions of improvement of its legal regulation.

During research it is established that registration of residence and stay of individuals in Ukraine is important both for the individuals and for the state. Individuals not registered his place of residence cannot effectively conduct business correspondence with government and other individuals and legal entities, as well as this will complicate the procedure of inheritance to her heirs. State that such registration necessary for the conduct of the demographic registry of the population, clarification of the place of stay of the person calling it to the court, all subpoenas in relation to the service in the Armed forces, effective implementation of a number of civil law institutions and the like. For violation of legislation on registration of residence are subject to penalties, which, unfortunately, too small. Therefore, the strengthening of the latter will allow to increase the level of legal discipline in this area.

A criterion to distinguish between "residence" and "place of stay" – a period of such residence: place of residence – housing, in which the person resides for more than six months per year, by place of residence – housing, in which the person resides less than six months a year. During the registration of residence and stay of a person, you must confirm the right of residence or stay of the person in the appropriate housing and to provide a list of other documents confirming the personality, and the like.

Key words: physical person, place of residence, place of residence, registration of residence (stay).

Однією з характеризувальних ознак фізичної особи як учасника цивільних правовідносин є місце її проживання. Вона дає можливість ідентифікувати особу, визначити місце, куди потрібно направляти кореспонденцію і претензії. Саме за місцем проживання фізичної особи визначається місце належного виконання зобов'язання й місце відкриття провадження по справі в суді тощо.

Кожна фізична особа, яка проживає на території України, має відповідну позначку в паспорті або спеціальному посвідченні, які зазначені в п. 1.2 Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 1077, про місце її проживання або перебування, яка раніше мала назву «прописка», а зараз відома як реєстрація місця проживання [1]. Але на питання, що являє собою така реєстрація та які її правові наслідки, відповідь можна знайти лише під час детального правового й теоретичного дослідження.

Дослідження інституту місця проживання та перебування фізичної особи проводили такі науковці: І. Виртос, Н. Добрянська, В. Ковальчук, В. Кончаковська, І. Мельник, Т. Печончик, О. Семборкін, Г. Тейлор та інші.

Держава накладає на кожну фізичну особу, котра перебуває на території України, обов'язок реєструвати місце свого проживання (перебування), що зазначено в ч. 4 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру» від 02.03.2016 № 297: «Громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають в Україні,

зобов'язані протягом 30 календарних днів після зняття з реєстрації місця проживання та прибуття до нового місця проживання зареєструвати своє місце проживання»; а також в ч. 5 цієї самої Постанови: «Батьки або інші законні представники зобов'язані зареєструвати місце проживання новонародженої дитини протягом трьох місяців з дня державної реєстрації її народження» [2].

Такі самі обов'язки встановлюються в п. 2.1 Наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів» від 22.11.2012 № 1077 [1] і ст. 6 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [3].

У п. 24 Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 1077 указується, що якщо під час подачі документів буде встановлено, що особа звернулася для реєстрації нового місця проживання після спливу 30 календарних днів після зняття з реєстрації попереднього місця проживання або подала для реєстрації місця проживання недійсний паспорт громадянина України, працівник органу реєстрації або центру надання адміністративних послуг складає на неї адміністративний протокол за вчинення правопорушення, визначеного в ст. 197 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1]. Ця норма передбачає відповідальність у вигляді попередження. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року вже було піддано такому адміністративному стягненню, зумовлюють накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4].

Така санкція, по суті, не є суттєвим покаранням за порушення умов проживання та перебування осіб на території України й не дисциплінує їх. Тобто держава накладає обов'язок, але не забезпечує належної відповідальності за його порушення. Відповідно, такий підхід може призвести до отримання хибних даних під час здійснення демографічного обліку населення й з'ясування місця знаходження осіб для зв'язку держави з ними.

Необхідним для теоретичного розуміння та правозастосовної практики є проведення розмежування понять «місце проживання» та «місце перебування» й визначення завдань такої реєстрації.

Реєстрацію фізичних осіб за місцем проживання та за місцем тимчасового перебування варто відрізнити від прописки, яка мала місце до 14 листопада 2001 року. Якщо прописка ґрунтувалася на так званій «дозвільній системі» й мала на меті певні обмеження вибору місця проживання, надання «дозволу» на проживання в певному приміщенні та переміщення громадян тощо, то призначення реєстрації – фіксувати знаходження фізичної особи у вільно обраному нею місці проживання чи перебування [5].

Такий самий підхід до визначення відповідних відмінностей підтверджується Рішенням Конституційного Суду України від 14.11.2001 (справа щодо прописки). Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції, положення пп. 1 п. 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.1994 № 700, щодо прописки (виписки), згідно з яким паспортна служба органів внутрішніх справ застосовувала як загальне правило дозвільний порядок вибору особою місця проживання [6].

Поняття реєстрації вказується в ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 (далі – Закон), де подано таке визначення: *реєстрація* – це внесення інформації до реєстру територіальної громади, документів щодо місця проживання/перебування особи із зазначенням адреси житла/місця перебування з подальшим унесенням відповідної інформації до Єдиного державного демографічного реєстру в установленому Кабінетом Міністрів України порядку [3].

У п. 1.2 Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 22.11.2012 № 1077 подано визначення: *реєстрація місця проживання або місця перебування особи* – це внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру про місце проживання або місце перебування особи із зазначенням адреси, за якою з особою може вестися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції [1].

Закон дає також конкретні визначення термінів «місце проживання» та «місце перебування».

Місце перебування – адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше ніж шість місяців на рік.

Місцем перебування може бути готель, санаторій, будинок відпочинку, пансіонат, кемпінг, лікарня, військова частина, місце позбавлення волі, інші установи й житлові приміщення, в яких особа перебуває тимчасово. Під час визначення тимчасового перебування потрібно враховувати те, що особа, яка знаходиться в місці перебування, має місце проживання, але тимчасово знаходиться в іншому місці [7, с. 84]. Також необхідно зазначити, що місце перебування фізичної особи доцільно визначати фактичним, юридичним воно стає після внесення даних про нього до реєстру.

Місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини [3]. Також, виходячи з визначення міс-

ця перебування, можна зазначити, що місцем проживання вважається житло й інші об'єкти, передбачені Законом, де особа проживає більше ніж шість місяців на рік.

Отже, в обох визначеннях вказується, що реєстрація являє собою внесення інформації до Єдиного демографічного реєстру, яка містить відомості про місце проживання або перебування особи із зазначенням адреси. Відмінність між ними полягає в тому, що Закон указує на необхідність реєстрації документів, що містять таку інформацію в реєстрі територіальної громади, а Наказ, у свою чергу, дає тлумачення мети внесення такої інформації – можливість ведення офіційного листування або вручення офіційної кореспонденції особі. Отже, ці нормативні акти не суперечать, а лише доповнюють один одного.

Визначимо мету реєстрації місця проживання. Згідно із Законом, основною метою реєстрації є можливість ведення офіційного листування або вручення офіційної кореспонденції особі, відповідно до визначень реєстрації місця проживання, які надані в Наказі Міністерства внутрішніх справ України № 1077 і Постанові Кабінету Міністрів України № 297, – здійснення демографічного обліку населення.

Місце реєстрації проживання (перебування) дає змогу також реалізувати низку інститутів цивільного права, а саме:

1) визнання фізичної особи безвісно відсутньою. У ч. 1 ст. 43 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) вказується, що *фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування*;

2) оголошення фізичної особи померлою. Частина 1 ст. 46 ЦКУ зазначає, що *фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років*;

3) місце відкриття спадщини. Частина 1 ст. 1221 ЦКУ вказує, що *місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця* [8]. Закон України «Про міжнародне приватне право» в ст. 70 також указує, що спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був [9].

Отже, проаналізувавши різноманітні нормативно-правові акти, можемо виділити таку мету реєстрації місця перебування особи:

Ведення офіційного листування або вручення офіційної кореспонденції, для яких важливим є строк інформування, отримання відповідей тощо. Реєстрація особою місця перебування (за наявності зареєстрованого місця проживання) стає підставою для переадресування такої кореспонденції.

Демографічний облік населення, так як реєстрація тимчасового місця перебування передусім стосується осіб, які подали заявку про визнання їх біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і є дійсною для реалізації прав і виконання обов'язків [10], так як, згідно із законодавством, відомості про реєстрацію місця перебування вносяться до довідки про звернення за захистом в Україні [1].

Також держава покладає обов'язок письмово повідомити відповідний орган реєстрації про своє місце перебування осіб, які не проживають за зареєстрованим місцем проживання більше ніж один місяць і які мають:

- невиконані майнові зобов'язання, накладені в адміністративному порядку чи судовим рішенням;
- призиваються на строкову військову службу й не мають відстрочки;
- беруть участь у судовому процесі в будь-якій якості [1].

Держава за порушення цього обов'язку не встановлює відповідальності, але особа, про місце перебування якої невідомо і яка має вищезазначені зобов'язання, може бути подана в розшук і нести відповідальність, передбачену відповідним законодавством.

Цікавим фактом є те, що реєстрація місця проживання здійснюється тільки за однією адресою. Якщо особа проживає у двох і більше місцях, вона здійснює реєстрацію місця проживання за однією із цих адрес за власним вибором. За адресою зареєстрованого місця проживання з особою ведеться офіційне листування та вручення офіційної кореспонденції [1; 3]. Але місцем проживання є житло, в якому особа проживає більше ніж шість місяців на рік, тому фактично в неї може бути тільки одне місце проживання, а інше житло буде вважатися місцем перебування.

Ураховуючи все вищезазначене, з метою охоплення розглянутих положень, можна надати ширше визначення реєстрації місця проживання (перебування), аніж те, що закріплене в Наказі Міністерства внутрішніх справ України № 1077 і Постанові Кабінету Міністрів України № 297.

Отже, *реєстрація місця проживання або місця перебування особи* – це внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру про місце постійного проживання або місце фактичного перебування особи із зазначенням адреси, з метою ведення демографічного обліку населення, офіційного листування або вручення офіційної кореспонденції особі, а також здійснення інших юридично значущих дій, пов'язаних із місцем проживання й перебування особи.

Ст. 3 Постанови Кабінету Міністрів України № 297 зазначає, що реєстрація (зняття з реєстрації) місця проживання/перебування здійснюється виконавчим органом сільської, селищної або міської ради, сільським головою (якщо відповідно до закону виконавчий орган сільської ради не утворено) на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, на яку поширюються повноваження відповідної сільської, селищної або міської ради. Реєстрація може відбуватися як самою особою, яка реєструється, так і її представником.

Щодо порядку реєстрації, то особа, яка реєструється, повинна надати до органу реєстрації або центру надання адміністративних послуг такі документи: відповідну заяву; документ, до якого вносяться відомості про місце про-

живання; квитанцію про сплату адміністративного збору; документи, що підтверджують право на проживання в житлі, право на перебування або взяття на облік у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту особи або проходження служби у військовій частині, адреса якої зазначається під час реєстрації; військовий квиток чи посвідчення про приписку (для громадян, які підлягають узяттю на військовий облік або перебувають на військовому обліку). Відомості про місце проживання можуть уноситися до таких документів, як паспорт громадянина України, тимчасове посвідчення громадянина України, посвідка на постійне проживання, посвідка на тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист [2].

Отже, враховуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що реєстрація місця проживання та перебування фізичних осіб на території України має велике значення як для самої фізичної особи, так і для держави. Фізична особа, яка не зареєструвала своє місце проживання, не може ефективно вести ділове листування як із державою, так і з іншими фізичними та юридичними особами, а також це ускладнить процедуру спадкування для її спадкоємців. Державі така реєстрація необхідна для ведення демографічного реєстру населення, з'ясування місця перебування особи, виклику її до суду, надання повістки щодо служби в Збройних Силах, ефективної реалізації низки цивільно-правових інститутів права тощо. За порушення законодавства щодо реєстрації місця проживання передбачені відповідні санкції, які, на жаль, є занадто малозначними. Тому посилення останніх дасть змогу підвищити рівень правової дисципліни в цій сфері.

Під час розмежування понять «місце проживання» та «місце перебування» ключовою ознакою є строк такого проживання: місцем проживання – житло, в якому особа проживає більше ніж шість місяців на рік, місцем перебування – житло, в якому особа проживає менше ніж шість місяців на рік. Під час реєстрації місця проживання та перебування особи необхідно підтвердити право на проживання або перебування цієї особи в відповідному житлі й надати перелік інших документів, що підтверджують особу, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.11.2012 № 1077 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z2109-12>.
2. Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 № 297 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/207-2016-p>.
3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.
4. Кодекс України про адміністративне правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/80731-10>.
5. Поняття та значення місця проживання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.ru/14_31654_ponyattya-ta-znachennya-mistsya-prozhivannya.html.
6. Рішення Конституційного Суду України від 14.11.2001 № 15-рп/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-01>.
7. Бірюков І.А. Цивільне право України. Загальна частина / І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка. – К. : КНТ, 2006. – 480 с.
8. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
9. Про міжнародне приватне право : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
10. Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.